

SA's Leading Past Year

Exam Paper Portal

You have Downloaded, yet Another Great
Resource to assist you with your Studies 😊

Thank You for Supporting SA Exam Papers

Your Leading Past Year Exam Paper Resource Portal

Visit us @ www.saexampapers.co.za

**SA EXAM
PAPERS**

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREDI YA 12

XITSONGA: RIRIMI RA LE KAYA (HL)

PAPILA RA 2 (P2)

NYENYANYANA/NYENYANKULU 2011

MEMORANDAMU

TIMARAKA: 80

Memorandumu leyi yi na 13 wa tipheji.

XIYENGE XA A: VUTLHOKOVETSERI**A1: SWITLHOKOVETSELO SWA NDZAWULELO****XIVUTISO XA 1: XITSALWANA****HI LE RENDZWENI – KJ Ngobeni****1: Hi le rendzweni laha misaveni.**

Mutlhokovetseri u tirhisile vusasekisi ku sasekisa ku fa. Eka xitlhokovetselo lexi mutsari u vula leswaku vanhu hinkwavo emisaveni va ta fa tanihi munhu loyi a sukaka eka ndhawu yin'wana a ya eka yin'wana. Mutsari u tirhisile rito "rendzweni" ku hi humesela mhaka leyi. Munhu wa hanya kutani ku fika nkarhi wa ku fa, a fa. Swi tano na le rendzweni munhu u va a suke eka ndhawu yin'wana a ya eka yin'wana. √√

(2)

3: Hi le rendzweni ra vutomi byo bola.

Mutlhokovetseri u tirhisile xivulavulelo kumbe xigego ku kombisa leswaku hi le ku fambeni eka vutomi lebyi nga talerwa hi vubihi. Mutlhokovetseri u tirhisile rito "bola" leri kombisaka xiyimo xa nchumu lowu a wu ri wunene kambe wu fika wu cinca xiyimo xi va lexi nga onhaka. Leswi swi tiyisisa ku tala ka vubihi emisaveni. √√

(2)

5: Vutomi u hi khomele yini?

Mutlhokovetseri u tirhisile vumunhuhati na xivutiso lexi nga laviki nhlamulo ku kombisa ku va a nga ri na ntiyiso wa leswi vutomi byi nga khomela swivumbiwa swona. √√

(2)

9: Ha famba hinkwerhu.

Mutlhokovetseri u tirhisile xivulavulelo "ha famba" ku kombisa leswaku vanhu hinkwavo va ta fa/lova. Mutlhokovetseri u tirhisile risivintalo "hinkwerhu" leri tshikelelaka leswaku ku hava na un'we loyi a nga ta ka a nga fi. √√

(2)

14: Vo tala a hi nge boxi.

Mutlhokovetseri u tirhisile xivulavulelo ku kombisa leswaku vanhu vo tala va ta lova va nga si dyuhala./Va nga si hanya nkarhi wo leha./Va nga si fikelela leswi a va fanele ku swi endla emisaveni. Mutlhokovetseri u tirhisile rito "boxi" ku humelerisa mhaka leyi. √√

(2)

[10]**XIVUTISO XA 2: XIKAMBELANTWISISO****DZOVO RA MHISI – MM Marhanele**

2.1 Xitlhokovetselo lexi xi vulavula hi wansati loyi a nga hloma evukatini. Wansati loyi loko a ha ku hloma u hanya vutomi lebyinene. Loko se a toloverile u humesa mahanyelo ya yena lamo hamboloka. √√

(2)

2.2 I ku va xakudya xi hundzeriwile hi nkarhi/ xi borile/onhakile. √√

(2)

- 2.3 I ku tiyisisa/tshikelela ku hundzuka ka mahanyelo lamanene ya wansati ku ya eka lamo biha./Ku hundzuka ka mahanyelo ya yena i mihlolo hikuva huku ya meno lama fanaka na ya munhu ku hava.√√ (2)
- 2.4 Munhu wa mahanyelo lama nga riki lamanene/ntiyiso.√√ (2)
- 2.5 "Hi nkarhi wolowo Buku ya Ntima yi n'wi hlambisa timbilu." √√ (2)
- [10]**

KUMBE

XIVUTISO XA 3: XIKAMBELANTWISISO

NDZHAKA I YA MINA – M Mathebula

- 3.1 Xitlhokovetselo lexi xi vulavula hi munhu loyi a a rindzerile ku nyikiwa rifuwo hi mana wa yena. U tsundzuxa mana wa yena leswaku hi yena a faneleke ku kuma rifuwo hambileswi mana wa yena a n'wi tsoneke rona, a ri nyika nuna un'wana/ na vana lava nga riki va tata wa yena. U hetelela hi ku kombisa ku hlundzuka ka yena hi ku vula leswaku u venga lava dyeke rifuwo ra yena. √√ (2)
- 3.2 Wa vilela naswona u hlundzukile./U titwa a nga khomiwangi kahle hi mana wa yena. √√ (2)
- 3.3 Ku tshikelela/tiyisisa/mhakankulu kumbe hungunkulu ra xitlhokovetselo.√√ (2)
- 3.4 "Swi tive leswaku ndzi venga vahlwanyani va ndzhaka yanga". √√ (2)
- 3.5 Nuna/Munhu lontshwa loyi a rhandzanaka na mana wa yena.√√ (2)
- [10]**

KUMBE

XIVUTISO XA 4: XIKAMBELANTWISISO

KUMBE A NDZO LORHA – JM Magaisa

- 4.1 Xitlhokovetselo lexi xi vulavula hi ku cinca ka mifumo ya matiko ya Afrika. Mutlhokovetseri u kombisa leswaku a a nga tshembi leswaku mifumo ya ntshikilelo yi nga hela. Ku fike laha vanhu va nga hanya hi ku twanana/ va tshamisisana.√√ (2)
- 4.2 U vula leswaku a a etlele kambe emiehleketweni ya yena a ku lo ngheee, a kota ku vona swilo hinkwaswo./A a etlele kambe leswi a a swi lorha a ku ri xivono hikwalaho u kota ku tsundzuka hinkwaswo. √√ (2)
- 4.3 Milawu leyi a yi tsandzekisa vanhu ku tshama/hanya swin'we. √√ (2)
- 4.4 Ya n'wi tsakisa √. "Ndzi te embilwini wu tlula mijeko ya misava."√ (2)

4.5 Ra Afrika. ✓✓

(2)
[10]

NA

A2: SWITLHOKOVETSELO SWO KA SWI NGA RI SWA NDZAWULELO (SWA BOHA LESWAKU U HLAMULA XIN'WE)**XIVUTISO XA 5: XITSALWANA****N'WINA LAVATSONGO – NJ Maluleke****2: Mi nga languti hi ku monya**

Eka ntila lowu mutlhokovetseri u tsundzuxa vantshwa leswaku va nga languti lavakulu/vadyuhari hi ndlela yo komba ku sola. Mutlhokovetseri u tirhisile rito "monya" leri kombisaka ku koya kumbe ku sola mhaka yo karhi. ✓✓

(2)

3: Mi monya mananga ya vukhale

Mutlhokovetseri u tirhisa xikhovolelo ku kombisa leswaku va nga languti lavakulu va va sola ku va va dyuharile/ va nga soli vudyuhari lebyi byi nga kona eka lavakulu/ swihlawulekisi swa vukulu eka lavakulu. Mutlhokovetseri u tirhisile xigego "mananga ya vukhale" ku kombisa swihlawulekisi leswi. ✓✓

(2)

5: Lama nga lo mbuku, emahlweni

Eka ntila lowu u kombisa leswaku swihlawulekisi leswi swa vukhale swi tele loko munhu a ri karhi a kula. Leswi vulaka leswaku loko vantshwa va ri karhi va kula na vona va ta hlangana na swona swihlawulekisi leswi swa vukulu. Ku tala ka swihlawulekisi leswi ku paluxiwa hi riencisi ra "mbuku!" leri mutsari a nga ri tirhisa eka ntila lowu. ✓✓

(2)

7: Masiku yo nyuka mafurha

Eka ntila lowu mutlhokovetseri u tirhisa xivulavulelo ku kombisa leswaku loko nkarhi wo dyuhala wu nga si fika ku tiphina hi masiku ya ku hanya a swi ri kona. Mutlhokovetseri u tirhisile rito "nyuka" leri kombisaka ku hatima loku vaka kona hi ku va munhu a tole mafurha. Leswi swi paluxa ku tiphina loku vaka kona hi mikarhi ya vuntshwa bya munhu. ✓✓

(2)

9: Na le ka n'wina mbewu yi kona

Mutlhokovetseri u kombisa leswaku na leswi sweswi va nga vantshwa/ va ha riki vatsongo, ku dyuhala ku kona eka vona. Na sweswi vona va nga vantshwa wu ta fika nkarhi wa ku va na vona va dyuhala. Mutsari u tirhisile rito "mbewu" ku tiyisisa mhaka leyi. ✓✓

(2)
[10]**KUMBE**

XIVUTISO XA 6: XIKAMBELANTWISISO

- 6.1 Mutlhokovetseri u tsundzuxa vantshwa lava va hlekulaka vanhu lava nga kula/dyuhala leswaku va nga hleki hikuva na vona hi ku famba ka nkarhi va ta dyuhala. √√ (2)
- 6.2 Hleka xilema u ri ndzeni. (Kumbe swin'wana leswi amukelekaka.) √√ (2)
- 6.3 Chefu/mhondzo/marha ya nyoka kumbe xipame. √√ (2)
- 6.4 Wa tshinya. "Mi nga languti hi ku monya." √√ (2)
- 6.5 Lavatsongo/lavantshwa. √ √ (2)
- [10]**

NTSENGO WA XIYENGE XA A: 30

XIYENGE XA B: NOVHELE**XIVUTISO XA 7: XITSALWANA****MULUNGUNTIMA – TH Khosa**

- Chavalala a a tirha efemeni ya PPE eGiyani.√√√
- A a tirha hi ku chivirika na ku tiyimisela. √√√
- A a famba a gangisa van'wamabindzu leswaku va ta endla timhaka ta vunavetisi bya mabindzu ya vona. √√√
- Chavalala a a swi endla hi ndlela yo hlawuleka leswi vangaka leswaku Hlongwane a n'wi vondzoka kutani a sungula ku n'wi cela. √√√
- Siku rin'wana Chavalala u n'wi lerile loko a ya hlangana na van'wamabindzu eNkowankowa, Hlongwane a n'wi holovela a vula leswaku a nga n'wi leli hi mikarhi leyo tala loko a famba.√√√
- U byeriwile na leswaku u famba a tlangisa mali ya feme. √√√
- U n'wi tshikelerile hi marito loko va ri ehodela na vatirhikulobye, kambe Chavalala a nga tshiki ku tirha.√√√
- Chavalala a nga helangi matimba, u yile emahlweni a tirha ku kondza bodo ya vufambisi bya feme yi vona migingiriko ya yena leyo hlawuleka. √√√
- Kwalaho yi vuye yi n'wi hlawula ku ya hlangana na vahlanganisi van'wana va misava eYuropo.√√√
- Loko a vuya a a ri munhu loyi a a ri na vuswikoti eka timhaka ta vuhlanganisi.√√√

MAAVELO YA TIMARAKA:

V =15(Mikutlunya yin'wana na yin'wana ya ntlhanu.)
X&R=10

[25]**KUMBE****XIVUTISO XA 8: XIKAMBELANTWISISO****MULUNGUNTIMA – TH Khosa**

- 8.1 Hlongwane a a fanele a yiva cheke ehofisini ya Nyeleti kutani va fojara misayino ya Brooks na Chavalala leswaku Chavalala na Nyeleti va ta hlongoriwa entirhweni.√√ (2)
- 8.2 "Eworkshop"./Va le ka ndhawu leyi va tirhelaka kona ku kandziyisa maphepha. √ (1)
- 8.3 Chavalala a a fanele a khomiwile loko a chika eka xihahampfhuka eJoni, ivi ntirho wu n'wi helela ku ta nghena Mathebula entirhweni wa yena, eka wa Nyeleti ku nghena Maria kasi ku hela ku khomiwa Hlongwane na vanghana va yena. √√√ (3)
- 8.4 George Mathebula na Maceke. √√ (2)
- 8.5 Mkhari a a ri munhu wa kahle, loyi a nyikaka switsundzuxo leswi faneleke. U khutaza Chavalala loko a ri ku xanisiweni. Na Hlongwane wa n'wi tsundzuxa hi ta maendlelo ya yena lamo hamboloka. √√√ (3)

- 8.6 I Johnson Hlongwane./ Munghana wa Mathebula./ Munghana wa Mkhari.
A a ri xandla xa mininjhere./ Mupfuneti wa mininjhere. √√ (2)
- 8.7 A a hlundzukisiwile hi leswi a a nga ha ri na ntirho hikuva Hlongwane a nga
ha n'wi tholangi. Maphorisa se a ya n'wi sale ndzhaku hi timhaka ta cheke. √√ (2)
- 8.8 A a vitaniwile hi phorisa Mlambo ku ya n'wi vutisisa hi ta vukhamba bya cheke
ya le PPE. √√ (2)
- 8.9 Ematshan'wini yo landzelerisa timhaka ta cheke hi mfanelo u vula leswaku
Nyeleti hi yena a nga yiva. Na loko Chavalala a huma Eyuropo u ri u ya
khoma Chavalala onge se u swi kumile leswaku hi yena a nga yiva cheke. √√ (2)
- 8.10 Loko munhu a ri murhangeri u fanele ku hanya kahle na lava va tirhaka
ehansi ka yena./Loko munhu a ri na xiyimo xa le henhla a nga xi rhwali
emakatleni. (Mudyondzi a nga ha nyika tidyondzo tin'wana.) √√ (2)
- 8.11 A ndzi ta n'wi tsundzuxa leswaku a tshika vutomi lebyi a byi hanyaka byo
xanisa vanhu van'wana na makwanga lama a a ri na wona, hikuva mahanyelo
ya yena a ya ta n'wi peta nhloko. (Mudyondzi a nga nyika mavonelo ya yena.)
√√√ (3)
- 8.12 Jerico/Clifford Nkuna. √ (1)
[25]

XIVUTISO XA 9: XITSALWANA**MIBYA YA NYEKANYEKA – BKM Mtombeni**

- Nyiko na Madambi a va hambanile hi mahanyelo ya vona. Nyiko a a basa kambe
a swi nga fambi kahle exikolweni/ a a nga tlharihangani exikolweni. √√√
- Madambi a a tlharihile swinene kambe a a ri na futa. √√√
- Leswi a swi karhata Tlhomandloti, kutani swi endla leswaku a tshama a va laya
nkarhi na nkarhi. √√√
- A a va byela hi mikarhi yo tala leswaku a va ve emahlweni eka hinkwaswo leswi
va swi endlaka. √√√
- A va byela leswaku va va timboni eka rixaka na vanhu lava va tshamaka na vona
kambe vona a va nga ri tano. √√√
- Nyiko u dyondzerile vufundhisi kambe u tsandzeka ku va xikombiso lexinene
hikuva u onhile N'wa-Mdanisi, un'wana wa lava a a nghena na vona kereke. √√√
- Nyiko u hluvuriwile nguvu ya vufundhisi. √√√
- Madambi a a rhandzana na Soluka loyi a a ri Muqhosa, leswi Tlhomandloti nga
swi tsakeliki. √√
- Tlhomandloti a nga ku fikelelelangi ku hetiseka loku a a ku lava. U vilele ku kala a
fa hi mbitsu. √√√

MAAVELO YA TIMARAKA:

V =15 (Mikutlunya yin'wana na yin'wana ya ntlhanu.)
X&R=10

[25]

XIVUTISO XA 10: XIKAMBELANTWISISO**MIBYA YA NYEKANYEKA – BKM Mtombeni**

- 10.1 I Mufundhisi Tlhomandloti. ✓ (1)
- 10.2 Madambi a a n'wi hlamusele leswaku u rhandzana na Soluka loyi a a ri Muqhosa kutani a a lava ku n'wi teka, ku ri hileswaku yena Tlhomandloti a nga swi tsakeli. ✓✓✓ (3)
- 10.3 U vule leswaku a nge n'wi teki Soluka naswona a nge heli a teke munhu. ✓✓ (2)
- 10.4 Mudyondzi u ta humesa mavonelo ya yena. Xik. Xi languteka xi nga swi tivi/ voni leswaku rirhandzu ri aka laha ri lavaka kona./ Munhu un'wana na un'wana i munhu handle ko va a ri wa rixaka ro karhi. ✓✓ (2)
- 10.5 Hileswi Madambi a nga lan'wa a vula leswaku a nge he teki nsati un'wana. ✓✓✓ (3)
- 10.6 Mudyondzi u ta humesa mavonelo ya yena. Xik. Munhu un'wana na un'wana i munhu handle ka ku va a ri wa rixaka rihi kutani hi nga n'wi tsan'wi. ✓✓ (2)
- 10.7 Eka Nyiko Tlhomandloti. ✓ (1)
- 10.8 A a nga pasi kahle tidyondzo ta yena kutani mutswari a vilela. ✓✓ (2)
- 10.9 A a tshama a basile. ✓/ A a dyondzele vufundhisi. ✓/ A a teke Mutsonga. (Tinhlamulo tin'wana na tin'wana timbirhi.) (2)
- 10.10 Ya komba ku va a nga swi twisisi leswaku i yini lexi endlaka leswaku Nyiko a hluleka exikolweni. U vona onge swilo hinkwaswo swa olova evuton'wini a nga swi voni leswaku munhu un'wana na un'wana u na nyiko ya yena. ✓✓✓ (3)
- 10.11 Ku pfumela ku yengiwa hi N'wa-Mdanisi./ Ku rhandzana na N'wa-Mdanisi. ✓✓ (2)
- 10.12 Mudyondzi u ta humesa mavonelo ya yena. Xik. Hambu wo famba enkoveni lundza ri ta vonaka. ✓✓ (2)

[25]**NTSENGO WA XIYENGE XA B: 25**

XIYENGE XA C: NTLANGU**XIVUTISO XA 11: XITSALWANA****HLAMBA VUNWA NANDZUWE – AD Mahatlane**

- Mavhavaza i munhu loyi a humaka etikweni ra Mozambiki a tela ku ta tirha etikweni leri, laha a nga twisisiki ririmi na mahanyelo ya Valungu va tiko leri. ✓✓✓
- Loko a endlela Valungu va yena swihoxo, wa biwa kambe a nga lan'wi ntirho. ✓✓✓
- Loko a teka nsati wa yena wo sungula wa n'wi lovela kambe wa amukela. ✓✓✓
- Wa swi amukela na loko a balekeriwa hi nsati wa yena wa vumbirhi loyi a nga longa nhundzu na vana. ✓✓✓
- Ku tikuma a ri yexe eka hinkwaswo leswo vava swi n'wi dyondzisa vutomi bya le madorobeni. ✓✓✓
- U kale a yisiwa na le tin'angeni hikokwalaho ko hlangana na swo vava leswaku a ta kuma mikateko, kambe a swi pfunangi nchumu. ✓✓✓
- Eku heteleleni hi ku va Mavhavaza a tiyiserile eka swiyimo leswi a hlanganeke na swona, u kumile pasi ra tiko leri, a kuma ntirho wa kahle, a tlhela a tekana na Topisa va aka muti wa kahle swin'we. ✓✓✓

MAAVELO YA TIMARAKA:

V =15 (Mikutlunya yin'wana na yin'wana ya ntlhanu.)

X&R=10

[25]**KUMBE****XIVUTISO XA 12: XIKAMBELANTWISISO**

- 12.1 Tshikani Mininginisi Chauke. ✓✓ (2)
- 12.2 A va tinyuma exikarhi ka tinxaka letin'wana emadorobeni, hikuva a va hlekiwa, va biwa na ku languteriwa ebodheleni. ✓✓✓ (3)
- 12.3 A a tekanile na yena./ A a ri nuna wa Sofia./ Sofia a a ri nsati wa Sheks. ✓ (1)
- 12.4 A a ri munhu loyi a a nga tiehleketeli vumundzuku bya yena, a a tsakisiwa hi swa nkarhi wa sweswi. ✓✓ (2)
- 12.5 I munghana wa kahle loyi a kotaka ku tsundzuxa munghana loko a nga endli swa kahle. ✓✓ (2)
- 12.6 Ku tshika ndlela yo ya emalokhixini a ya heta mali na vavasati va Joni. Ku ya lulamisa ta ndyangu wa yena ekaya na N'wa-Xirhami. ✓✓ (2)
- 12.7 U lovorile hlantswana ya N'wa-Xirhami. ✓ (1)
- 12.8 Hikuva Matanato a a nga ambalangi nchumu./ A a tekeriwile mpahla. ✓ (1)
- 12.9 A a ri exitokofeleni. ✓ (1)

- 12.10 Hi Rhoda, u n'wi lombele mpahla eka buti wa yena. ✓✓ (2)
- 12.11 Hafu ya yona u xaverile Rhoda na va ka vona byalwa kasi leyin'wana u tekeriwile hi vatsotsi. ✓✓ (2)
- 12.12 Mudyondzi u ta nyika vonelo ra yena. Xik. E-e, a ndzi ta va ndzi tlhelele enkoponi hikuva a ndzi ta lova na mali leyi a yi sele. ✓✓✓ (3)
- 12.13 Mudyondzi u ta nyika vonelo ra yena. Xik. Ina, hikuva munhu wa kota ku endla/xava nchumu lowukulu hi mali ya kona. ✓✓✓ (3)
- [25]

KUMBE**XIVUTISO XA 13: XITSALWANA****VUKOSI I MBERHA – P Ndlovu**

- "Nhompfu a xi nuheti", swi vula leswaku munhu a nga koti ku tiva leswi swi nga ta n'wi humelela mundzuku evuton'wini. ✓✓✓
- N'wa-Vusika u landzile Boneka leswaku a ta n'wi salela na n'wana loko yena a ta va a yile emasin'wini. ✓✓✓
- Boneka u tirhile ntirho lowu xikan'we na mitirho yin'wana ya muti leyi a a rhumiwa ku yi endla. ✓✓✓
- Timhaka ti tile ti ta biha loko Xikweni a tlhela na Boneka eJoni. ✓✓✓
- Boneka u rhandzanile na Xikweni kwale Joni, kutani a sindzisa Xikweni leswaku a hlongola vasati va yena, N'wa-Vusika na N'wa-Vukwele leswaku a ta sala a va nsati wa Xikweni a ri swakwe. ✓✓✓
- Boneka u xanisile vana va N'wa-Vusika lava a a sale na vona ekaya ka Xikweni. ✓✓✓
- Loko N'wa-Vusika a a swi tivile leswaku loko a teka Boneka a n'wi tisa ekaya ka yena leswaku a ta n'wi pfuna ku hlayisa n'wana ku ta humelela leswi, ingi a nga n'wi tekangi Boneka. ✓✓✓

MAAVELO YA TIMARAKA:

V =15 (Mikutlunya yin'wana na yin'wana ya ntlhanu.)
X&R=10

[25]**KUMBE****XIVUTISO XA 14: XIKAMBELANTWISISO****VUKOSI I MBERHA – P Ndlovu**

- 14.1 I Boneka. ✓ (1)
- 14.2 Ku ta pfuna N'wa-Vusika ku hlayisa Fambeleni. ✓✓ (2)
- 14.3 N'wa-Vusika. ✓ (1)

- 14.4 A a nga ri na n'wana. ✓ (1)
- 14.5 Amukela vonelo rin'wana na rin'wana leri twalaka, Xik. A a chavisiwa hi leswi Boneka a xa ha ri ntombi hi ku tiva leswaku Xikweni a nga wela endzingweni a xi hlomisa. ✓✓ (2)
- 14.6 N'wavukwele a a chava ngopfu ku tekeriwa nuna, mhaka leyi hi yi vona na yena yi n'wi humelela. Loko Xikweni a tlherile na Boneka eJoni u fike a rhandzana na Boneka. ✓✓ Endzhakunyana u vuyile a ta hlongola N'wa-Visika na N'wa-Vukwele, kutani a tshama na Boneka tanihi nsati wa yena. ✓✓ (4)
- 14.7 A a ri na vukwele eka N'wa-Vusika na le ka Boneka./ A a vula leswaku a nga lavi ku tekeriwa nuna./ U monyile loko a twa leswaku N'wa-Vusika u vitanile Boneka ku ta n'wi pfuna ku hlayisa n'wana. ✓✓ (2)
- 14.8 U vurile leswaku u lava yindlu ya tikamara ta ntlhanu. ✓✓ (2)
- 14.9 Makumenkombontlhanu wa magidi ya tirandi./ R75 000. 00.✓ (1)
- 14.10 U te u lava ku ya tshama ekule na muti wa Xikweni laha a nga ta ka a nga beriwi huwa hi munhu./ A a lava ku sala a tiphina hi vutomi loko Xikweni a lovile. ✓✓ (2)
- 14.11 Mune wa magidi ya tirhandi./ R4 000.00.✓ (1)
- 14.12 U yiverile Xikweni./ Hi leyi a a hamba a yi fihla loko Xikweni a n'wi rhumela mali yo hlayisa ndyangu. ✓ (1)
- 14.13 Hileswi a hlulekeke ku hakela rhente ya n'hwet, na n'hwet, vamfumo va kala va n'wi hlongola./ U hlongoriwile endlwini hi vamfumo hikwalaho ka leswi a a kolota mali yo tala ya rhente. ✓✓ (2)
- 14.14 A hi swona. ✓ U hembile a vula leswaku nuna wa yena u lovile ku ri hileswaku wa ha hanya. ✓✓ (3)

[25]**KUMBE**

XIVUTISO XA 15: XITSALWANA**XIVONI XA VUTOMI – IS Shabangu****NTLANGU: I MHANGU KU TILAVELA**

- Tryphina a a tihanyela kahle na nuna wa yena Sunday Shilenge. ✓✓✓
- U kokiwa rinoko hi movha na fenichara yo durha leyi munghana wa yena Florence a nga na yona. ✓✓✓
- Tryphina u byeriwa hi munghana wa yena Elizabeth leswaku mali leyi Florence a ganyaka ha yona u yi kume hikwalaho ko dlaya nuna. ✓✓✓
- Elizabeth u tivisa Tryphina leswaku vavasati vo tala va kuma murhi wo dlaya vanuna va vona eka Hadisa. ✓✓✓
- Tryphina na yena u kunguhata ku dlaya nuna leswaku a ta kuma rifumo. ✓✓✓
- U suka a ya eka Hadisa ku ya lava mhondzo wo dlaya nuna. ✓✓✓
- U chela mhondzo endzeni ka bodhlela ra namuneti leswaku nuna a ta nwa loko a timula byalwa byo hisa. ✓✓✓
- Namuneti liyani a ya ha nwiwangi hi Sunday kambe yi nwiwe hi vana (Matimu, Xirhandziwa na Tiyani) kutani va vhela va fela kwalaho. ✓✓✓
- Ematshan'wini yo kuma mali leyi a a yi languterile, Tryphina u dlele vana va yena. ✓✓✓

MAAVELO YA TIMARAKA:

V = 15 (Mikutlunya yin'wana na yin'wana ya ntlhanu.)
X&R=10

[25]**KUMBE****XIVUTISO XA 16: XIKAMBELANTWISISO****XIVONI XA VUTOMI – IS Shabangu****NTLANGU: VA TSHIKA XO KHOMA HI VOKO**

- 16.1 Hi le kaya ka Albert Baloyi eGiyani. ✓ (1)
- 16.2 Nuna na nsati. ✓ (1)
- 16.3 A swi nga hanyisani kahle./ A swi hanyisana ku tika. ✓
Bihamiri, nsati wa Albert a a tilawula hikuva hi yena loyi a a kuma mali yo tala./ A a nga pfumeli ku tsundzuxiwa hi nuna hikuva a a n'wi tekela ehansi. ✓✓ (3)
- 16.4 Bihamiri a a ri munhu wo pfumala vutihlamuleri hikuva leswi a a swi endla a ku ri ku onhela vana vumundzuku bya vona hikwalaho ko lava ndhuma. ✓✓✓ (3)
- 16.5 Ximunhuhathwankulu xa ntlangu lowu i Bihamiri, loyi a nga sungula mhaka yo yiva a ha ri ntsongo kambe na loko a kurile kumbe a kumile ntirho a nga tshiki timhaka to yiva. ✓✓ (2)

16.6 Hambi munhu o endla swo biha exihundleni swi ta hela swi paluxeka. √√ (2)

NTLANGU: I MHANGU KU TILAVELA

16.7 U fanele u endla swilo ka ha ri na nkarhi. √ √ (2)

16.8 Ella u dya mali ya Peter hi ku n'wi onga a endla ongeti wa n'wi rhandza./ U hlohlotela Peter ku tshika nsati, a n'wi tshembisa leswaku va ta tekana. √√
Loko Peter a nga ha ri na nchumu wa n'wi hlongola. √√ (4)

16.9 Huvo ya nawu yi tlhavile Peter hi sapoto, a tekeriwa movha, a tlhela a hlongoriwa endlwini. √√ (2)

16.10 Mutsari u lava ku lemukisa vavanuna hi khombo leri nga va welaka loko va endla timhaka ta vudlakuta. √√ (2)

16.11 Nhloko ya xikolo. √ (1)

16.12 Hambi wo famba enkoveni lundza ri ta vonaka./ Ku tshema munhu ku tlula mpimo a swi kahle, hikuva siku rin'wana a nga ku hundzukela. √√ (2)
[25]

NTSENGO WA XIYENGE XA C: 25
NTSENGO WA TIMARAKA: 80